

11ο Συνέδριο της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας
"Πένθη και καταθλίψεις"

Περίληψη της ομιλίας της :

Μαρίας Χατζηανδρέου

Μη διεργασμένα πένθη και καταθλίψεις

Ο S. Freud στο θεμελιώδες κείμενό του " Πένθος και Μελαγχολία" (1915) προσομοίωσε την μελαγχολία με την ψυχική διεργασία του πένθους για την πραγματική απώλεια ενός εξωτερικού αντικειμένου, θέτοντας τις βάσεις της περαιτέρω κατανόησης και εμβάθυνσης στην προβληματική των καταθλίψεων. Επισημαίνοντας ότι στη μελαγχολία η απώλεια είναι εσωτερική γιατί αφορά την εσωτερικευμένη σχέση με το αντικείμενο και ορίζοντας τη μελαγχολία ως την σκιά του αντικειμένου πάνω στο εγώ, μας άνοιξε τον δρόμο στην θεώρηση των καταθλίψεων ως κατά βάση παθολογίας του ναρκισσισμού.

Στην συνέχεια, η προβληματική της κατάθλιψης θα διευρυνθεί από την περαιτέρω μελέτη των ειδών της ταύτισης που καθιστούν το αντικείμενο σκιά εντός του εγώ του υποκειμένου, καθότι διαφορετικά είδη ταύτισης -ενδοβολή, ενσωμάτωση, ενδοκρυπτική ταύτιση (N. Abraham και M. Torok, 1973)- καθιστούν αυτήν την σκιά διαφορετικής ποιότητας και κάποια είδη ταύτισης παρεμποδίζουν πλήρως την διεργασία του πένθους για την απώλεια, εξωτερική αλλά κυρίως ψυχική (με την έννοια των απογοητεύσεων που το αντικείμενο προκαλεί στο εγώ του υποκειμένου). Όπως επίσης η προβληματική της κατάθλιψης θα διευρυνθεί και όσον αφορά την τοπική (η σκιά αφορά το εγώ ή το υπερεγώ-ιδεώδες του εγώ) και την λειτουργία των μηχανισμών οργάνωσης της σκιάς (μηχανισμοί σχάσης και διάψευσης η απώθησης και απάρνησης).

Τέλος, ο R. Roussillon (2008), με σημείο εκκίνησης το φροϋδικό κείμενο του 1915, τονίζει την ναρκισσιστική διάσταση της μελαγχολίας επισημαίνοντας την

απώλεια και τον εγκλωβισμό λιβιδινικής επένδυσης, η οποία από λιβιδινική έχει μετασχηματισθεί σε ναρκισσιστική. Όταν το αντικείμενο χάνεται εκείνο που διακυβεύεται επίσης είναι το ναρκισσιστικό μέρος του υποκειμένου που εμπεριέχεται στη ναρκισσιστική λειτουργία του αντικειμένου. Με αυτήν την αφετηρία και βασιζόμενος στον D.W. Winnicott αναπτύσσει, στο πλαίσιο της κλινικής του αρνητικού, την θεωρία του γύρω από την έλλειψη της πρωταρχικής συμβολοποίησης, απόρροια της απουσίας του διευκολυντικού πρωταρχικού αντικειμένου και έλλειψη που οδηγεί στην διατήρηση του ναρκισσιστικού αντικειμένου εντός του εγώ και στην δημιουργία σύγχυσης υποκειμένου-αντικειμένου. Το έλλειμμα πρωταρχικής συμβολοποίησης οδηγεί στην αδυναμία συγκρότησης της αρχικής σκέψης του παιδιού γύρω από τον εαυτό του, στην αδυναμία δόμησης των αναπαραστάσεων εαυτού ως διακριτού από τον άλλον και συνεπιφέρει αναπόφευκτα την σύγχυση ή περιοχές σύγχυσης υποκειμένου-αντικειμένου, ζήτημα θεμελιακό για την αδυναμία διεργασίας του πένθους όταν έχει συμβεί η απώλεια. Με άλλα λόγια, όσο διατηρείται η σύγχυση ναρκισσιστικού αντικειμένου-υποκειμένου, βρισκόμαστε ακόμη στην περιοχή της ενσωμάτωσης του αντικειμένου· η ενδοβολή του αντικειμένου δεν έχει συντελεστεί, οπότε βρισκόμαστε στην ευρεία κατάσταση της αδυναμίας διεργασίας του πένθους. Θα χρειαστεί μέσα στην θεραπεία να υπάρξει η “αποενσωμάτωση” του αντικειμένου, να δημιουργηθούν οι όροι της ενδοβολής του αντικειμένου για να ξεκινήσει η διεργασία του πένθους.

Με αφετηρία όλες τις προηγούμενες σκέψεις, θα αποπειραθώ να απαντήσω σε κάποια βασικά ερωτήματα που με απασχολούν, όπως το πότε η διεργασία του πένθους γίνεται αδύνατη; Αυτό σχετίζεται με τον τραυματικό χαρακτήρα της απώλειας; Ή ίσως περισσότερο με δομικά θέματα, στα οποία επιγραμματικά αναφέρθηκα προηγουμένως, που προηγούνται της όποιας απώλειας; Η απώλεια ακολουθείται στις περιπτώσεις μη διεργασμένου πένθους απαραίτητως από κατάθλιψη ή το εγώ, μέσω της χρήσης τηςσχάσης και της διάψευσης, μπορεί να ακολουθήσει εναλλακτικούς ή και συμπληρωματικούς δρόμους με προεξάρχοντα τον δρόμο της παντοδυναμίας και της διαστροφής ή τον δρόμο της οριακής λύσης; Και εάν ισχύει η υιοθέτηση από τον ψυχισμό εναλλακτικών δρόμων, πως μπορούμε να εντοπίσουμε μέσα στην θεραπεία την απώλεια, προκειμένου να αρχίσει η διεργασία του πένθους με στόχο απώτερο την επανεύρεση του χαμένου μέρους του υποκειμένου και των χαμένων ναρκισσιστικών του επενδύσεων; Το θεραπευτικό

εγχείρημα φαίνεται αρκετά δύσκολο με δεδομένο ότι οι απώλειες απουσιάζουν από την θεραπευτική σκηνή ή παραμένουν κάπου στην άκρη μεταμφιεσμένες.

Αυτό που συχνά συναντάμε στην κλινική είναι περιπτώσεις που συχνά έχουν διατρέξει την οριακή διαδρομή είτε τις εναλλακτικές λύσεις των ποικίλων διαστροφικών παρεκκλίσεων, με κυρίαρχη την τοξικομανία, σε μια προσπάθεια απόκρυψης από το ίδιο το εγώ των τραυματικών ναρκισσιστικών ελλειμμάτων που αντιστοιχούν σε καταθλιπτικούς πυρήνες. Και είναι φορές που αυτό που διαφεύγει στο υποκείμενο και παραμένει μασκαρεμένο, διαφεύγει και στον θεραπευτή, του οποίου η προσοχή και η κατανόηση παραμένει εστιασμένη αλλού. Ενίοτε, έρχεται ένα γεγονός, κάποιες φορές ψυχοσωματικής τάξης, κάποιες φορές ένα μελαγχολικό παραληρητικό επεισόδιο, για να φωτίσει τα βάθη του ψυχικού πόνου στα οποία ζει ο ασθενής, χωρίς να μπορεί κι ο ίδιος να λεκτικοποιήσει. Πολλές φορές, την ρήξη προκαλεί ένα γεγονός που θα μπορούσε να θεωρηθεί θετικό, επιτυχία, κατάκτηση στόχων. Στις περιπτώσεις στις οποίες αναφέρομαι, όμως, το ιδεώδες του εγώ, όντας μεγαλομανιακό και αδυσώπητο, απαιτεί την τελειότητα και, ως εκ τούτου, χτυπά ανελέητα, θυμίζοντας ότι, ούτε στο ελάχιστο, δεν έχει αγγίξει το υποκείμενο το απόλυτο ιδανικό και το εισάγει σε έναν κύκλο σισύφειων προσπαθειών κατάκτησης του απόλυτου στόχου, ο οποίος συνεχώς ξεφεύγει. Κάθε προσπάθεια συνεπάγεται μια νέα απώλεια ενέργειας, μια μείωση του ενεργειακού δυναμικού και επομένως μια ακόμη μεγαλύτερη αγκίστρωση στο πρωτογενές μη διαφοροποιημένο ιδανικό αντικείμενο.

Στην συνέχεια, θα επικεντρωθώ στην περίπτωση μιας γυναίκας με σοβαρή ναρκισσιστική παθολογία, που έχοντας κινηθεί μέχρι κάποια στιγμή μέσα στα μονοπάτια οριακών ψυχοπαθολογικών εκδηλώσεων, ξεκινά μια πορεία αλλεπάλληλων σοβαρών καταθλιπτικών καταστάσεων, που παρ' ολίγο να της στοιχίσουν την ζωή της. Εγκλωβισμένη σε ένα σχήμα επαναλήψεων από τις οποίες αρνείται να διαφύγει, ζει τον κύκλο της πίστης ότι βρέθηκε το απόλυτο αντικείμενο και στην συνέχεια τον πόνο της απόλυτης απογοήτευσης. Σε αδυναμία να δομήσει την ύπαρξή της με μικρές απώλειες και τα συνεπακόλουθα μικρά πένθη, ζει με το αίσθημα του αφανισμού του ίδιου του εαυτού της. Προσπαθώντας να παρακολουθήσω την διαδρομή της, θα σκιαγραφήσω και τις ενορμητικές περιπέτειες της σύνδεσης της καταστροφικότητας με τη libido, με ενδιάμεσο το σώμα το οποίο

υφίσταται όλους τους κραδασμούς της καταστροφικότητας που το εγώ δεν έχει ενδοβάλλει. Τέλος, θα εστιάσω στις περιπέτειες της μεταβιβαστικής-αντιμεταβιβαστικής σχέσης που αναπόφευκτα αντικατοπτρίζει όλες αυτές τις ρωγμές της σχέσης και, επί της ουσίας, της μη-σχέσης με το αντικείμενο.

Βιβλιογραφία:

Abraham N., Torok M. (1975). *L'objet perdu-moi. Notations sur l'identification endocryptique*. *Revue française de psychanalyse*, 3, Paris: P.U.F., 1975.

Freud, S. (1915). *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, Volume XIV.

Roussillon R. (1993). *Seduction et alterite interne*. *Revue française de psychanalyse*, 2, 343-348.

Roussillon R. (2008). *Το πένθος του πένθους και η μελαγχολία*. Στο *Μονογραφίες 3* (2013). Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρεία/Νήσος.